

1939

Z E N T A I

ÜTKÖZET.

Im Collect. Historica Sankow.

I A T V E S

PROBIS

Aug. 1861

u. 9

Rajzolta Barzellini József Vedreskizésén.

Metséte Rieder Lőrincz. st.

Zentai Vihározat 1697. Eszterny: II. 7. per.

1. Zenta Helyisége. 2. Eugenius Herceg, és Generalstábja. 3. Az Ostromló Is:k. Seregek. 4. A Gyalog
 viaskodó Huszárok. 5. A Be-sántozott Török Tabor. 6. két ágyúzó Bateria. 7. Az elöretett Híd. 8. A Tisza
 hullott Törökök. 9. A Török Tiszaár Tökölivel. 10. A Török Lovasság. 11. Bétsi kurir. 12. Tisza folyó Vége.

Z E N T A I

Ü T K Ö Z E T.

I R T A

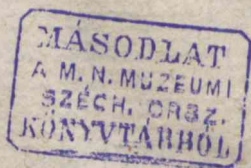
UGRÓCZI FERENTZ

Kegyes Oskolabéli Pap.

S Z E G E D E N

NYOM. GRÜNN ORBÁN' BETÜIVÉL.

1 8 1 6.

A' két Magyar Hazában elmés munkájiról
esméretes, Nemes Szabad Királyi Szeged
Városa' érdemes Földmérőjének, Nemzetes
Vedres István Úrnak barátságos meg kérése
buzdíta arra, hogy *Zenta* Várossának ohaj-
tására *) ama világ szerte jeles, Hazánk'
Történeteiben igen nevezetes, és a' maga ne-

*) Ns. Mihálkovits Antal Úr ezen Város-
nak mostani érdemes Notariussa vala-
az, a' ki a' hajdani nagyra termett lel-
kü Vitézek' bátor el tökéllésétől mind
szülő földjére, mind az egész Austriai
Birodalomra háromlott dítsőséget a'
Nemes Magyar Nemzettel nyomtatás-
ban, és rézre tett rajzolatban példát-
lan buzgósággal, és fáradsággal köz-
leni különösen iparkodott.

mében egyetlen egy ütközetet, melly 1697. eszt. Sz. Mihály Hav. 11-kén Zentánál történt, e' jelenvaló munkátskámban le írnám. — Némely környülállásokat előre kelle botsájtanom, hogy az ütközetnek mind oka, mind nagysága, mind pediglen következése annál jobban ki tessék. — Az egész le írás a' munka' végén fel jegyzett könyvekből vagyon ki véve, mellyekből némellyekkel mind kútforrásokkal, másokkal ismét mint melleseg való segítségekkel éltem, — a' mit ide's tova elhányva találtam benne, azt szorgalmasan öszve szedvén együvé tettem. — A' hol valamelly helységnek, vagy városnak neve előfordúl, annak rövid le írása a' jegyzésben foglaltatik, ki vévén olyan helyeket, mint p. o. Pétervár, Szeged, Nagyvárad, Temesvár s. a' t. mellyek mindenek előtt esméretesek. Íram Pesten Pünkösöd Havának első napján 1815. Esztendőben.

1.

ELSŐ LEOPOLD Tsászár, és Magyar Országi Király 1686-ban Hazánk' Anya várossát *Budát* a' Török kézből ki szabadítván, olly szerentsés vala, hogy fegyverei által kevés idő alatt nem tsak Magyar, hanem Erdély, Rátság, és Bolgár Országok is a' kegyetlen igátúl meg menekednének, 's lassan lassan előbbeni boldog állapottyokba vissza térni kezdenének. De hogy ezen boldogság tsak kevés ideig tartó lett légyen, nem sokára ki tettzett, midőn egy zivatar támadván, az egész előbbi szerentse úgy meg változék, hogy ezen-túl a' szerentsés előmenetelekről még tsak álmodni sem lehetne, sőt minden iparkodás mellet is attúl kelle tartani, ne talám maga Magyar Ország is újra a' Török járom alá kerüljön.

A' szerentsének illy hirtelen változását először is azok a' vissza vonások, és újrat huzások szülek, mellyek *Leopold'* Főbb Hadi Vezérei között uralkodtak — Ezeket nevelé az ujonnan el foglalt tartományokba helyhez tetett Austriai Elöljárók' hirtelen, 's erőszakos fösvenységek — Ide járula tovább néhány meg nem elégedett Hazafiaknak pártoskodása. — A' Törökök igen jól tudtak élni ezen környülállásokkal annál is inkább; mivel ez idő tájban több nagy Vezérjeik valának, a' kik mind észszel mind szerentsével birtak. Illyen vólt *Mustafa Kiuperli N.* Vezér 1690-ben a' ki több fényes győzedelmei utánn vissza nyerte *Nándor Fehérvárt*, egész Rátz, Bolgár, Bosnyák Országokkal, és jól lehet a' következő esztendőben (1691 Kis-Aszszony Havának 19-kén) *Salankemennél* *)

*) *Salankemen* a' Pétervári katona vidék ke-
rületben éppen a' Dunába be folyó Ti-
szának általellenében épült mező Város,
ezt neveztessé tette az említett ütközet.

a' Bádeni Hertzeg *Lajos Kiuperli* táborát di-
tsőségessen meg verte, a' hol maga *Kiuper-
li is* el esett; mindazonáltal ezen győze-
delemnek semmi haszna sem lehetett: mi-
vel *XIV. Lajos* hatalmas Frantzia Király e-
zen idő tájban már maga is erőssen készül
vala, de alattomban másokat is fel ingerle
Leopold ellen, ha ez annak idejében a' Spa-
nyol korona eránt való jussát védelmezni a-
karná. *) Hogy a' Frantzia Király iparkodá-

*) A' Frantzia, és Austriai Udvarok kö-
zött való háborúságra okot nyújta *II.
Károly* Spanyol Király, 1700-ban mag-
talanúl meghalván. A' vérség jussa sze-
rént a' Spanyol Ország' birtoka az Au-
striai Házhoz, melly a' ki holt Spanyol
Királyi Familiának egy ága vólt, tar-
tozott; de *XIV. Lajos* Fr. Kir. a' meg
holt *II. Károlynak* egy költött Testa-
mentomát hoza elő, melly szerént Spa-
nyol Országót a' maga Unokájának *Fü-
löp* Andegavi Hertzegnek ítélte, és mi-
vel *I. Leopold* Tsászár a' vérség jussa
szerént a' maga kissebbik fiát *Károlyt*
nevezte ki Spanyol Királynak, a' Fran-
tziák, és Austriaiak között meszsze ki

sait *Leopold* meg akadályoztathassa, kényszerítettett majd minden erejét ellene fordítani, Magyar Országban pedig tsupán tsak egy kis vöd sereget *Fridrik August* Szász választó Hertzeg vezérlése alatt a' Török hatalom ellen hagyni.

3.

II. Mustafa Török Tsászár rész szerint az Austriai seregnek Magyar Országban való kevés lététül buzdíttatván, rész szerint a' *XIV. Lajos* Frantzia Királytól ingereltetvén, fel tette magában, hogy addig meg nem nyugszik, míg Erdélyt, és Magyar Országot is el nem foglalja, a' dolog szerentsés ki menetelérül éppen semmit sem kételkedett: azért is nem a' győzedelem meg nyérése módjában, hanem abban töré fejét, miként kihozhatná inkább az el fogattandókat, és mint dühösködhetnék azokon. E' végre számtalan

terjedett háború támadá, melly ugyan tsak még is végtére a' Frantziák kívánsága szerint végezteték el a' Bádeni Béke kötésben.

bilintseket, és lántzokat készíttete előre, hogy azokkal az egész Magyar Országi sereget Vezérestül, 's Tiszttestül együtt meg lántzolván magával pórázon vihesse Thrátziába.

4.

A', mint *Leopold* észre vette *Mustafának* Magyar Ország ellen való készülleteit, a' mennyire környülállásai engedék, ő is iparkodá minden rendelészeket meg tenni, hogy leg alább addig meg tartóztassék a' Török, mig a' Spanyol Háborúnak vége szakadván, minden erejét ellene fordíthatná, és mivel Magyar Országi hadi seregének Vezére *Fridrik August* éppen ezen időben választaték Lengyel Királynak, szükséges volt mást helyébe rendelni, a' ki a' fenyegető ellenségnek előmeneteleit hátráltatni tudná, vagy ha a' szükség úgy hozná magával, szembe is szállhatna véle. Soha egy Fejedelem a' Hadi Vezér választásban nem lehetett szerentsésesebb, mintsem volt *Lepold*, midőn 1697-ben *Eugen Szavói* Hertzeget, tsak 34 esztendő fiatal embert választotta a' Magyar Országi seregei Fő Vezérének, a' ki, mint valaha *Scipio Rö-*

mát, *Leopold* Magyar Országi birtokát az utolsó veszélytől meg mentette. *)

-
- *) *Eugen* született *Párisban* 1663. esztendőben, Mindszent Havának 18. napján. Az Attya *Eugen Mórítz* Soissoni Gróf, Frantzia Generál, és Campániai Kormányozó, az Anyya pediglen *Mancini Olympia*, ama hires *Mazarini* Cardinálnak unokája volt. *Eugen* Szüléi még kisdéd korában papságra szánták, és már hét esztendőskorában két Apáturságot nyertek nékie Piemontban a' Frantzia Királytól, a' honnét is ötet közönségesen kis Apáturnak nevezték. De időnek előtte meg halván édes Attya, ő pediglen felserdülvén, az Egyházi méltóságot meg köszönte *XIV. Lajos* Fr. Királynak, és a' helyett valami katonai hivatalt, mellyre nagyobb kedve vala, kért magának. Mivel a' Király ezen kívánságát, és kérését meg tagadta nékie, meg boszorkodván el hagyá hazáját, és egyenesen *Bétsbe* jött *I. Leopold* Tsászár, 's Magyar Országi Királyhoz éppen akkor, midőn a' Törökök utóljára *Bétset* ostromolták, a' hol is melly nagyszolgálatot tett légyen *Leopoldnak*, onnét

5.

Eugen ez előtt többször kimutatván vitézségét a' Magyar Országi Hadi sereg előtt,

ki tettzik, hogy ötlet az első tsata után a' meg üresült *Kuffstein* könnyű lovas Regementjének Tulajdonossává nevezé ki, melly Szavoi nevét emlékezetül máig is megtartya azon Regement. *Eugen* kevés idő alatt minden katonai főbb hivatalokon keresztül ment, *Leopoldnak* nagy szolgálatot tett mind a' Törökök, mind a' Frantziák ellen, magának pediglen örökös nevet szerzett mint egy a' leg nagyobb Hadi Vezérek közül, a' kika' Világon éltek — Meg holt *Bétsben* 1736. Eszt. Sz. György Havának 27-kén — Termetére nézve közepszerűnél valamivel kissebb, de tömött, hosszatsaka képű, barna színű, fekete szemű, tüzes tekintetű, de mindenkor kinyitott szájú, hosszú órú, sovány ábrázatú, beésett ortzájú, fekete hajú, mellyet, minekutánna meg öszült vólna, el vágatott, és helyette vendég haját viselt — kevés, de fontos beszédű, másrúl soha rosszat nem szóló, de érdemetlenül meg se ditsérő, igaz, ahitatos Keresz-

annak bizodalját előbb meg nyerte , mint sem Fő Vezér lett volna , de viszontag ő is jól esmérvén a' most reá bízott katonaságnak vitézségét éppen semmit sem kételkedett ezen terhes hivatalt felvállalni, annál is inkább: mivel ezen környülállást úgy nézte, mint egy leg jobb alkalmat, mellyben *Leopoldhoz* való készségét leg inkább meg mutathatná, a' sok veszélytől majd tsak elnem nyomattatott lakosokat a' Török igátúl megszabadíthatná, és magának még a' késő maradéknál is ditső nevet szerezhethetne. — De vajmi el iszonyodott, midőn *Veres Marthra* *)

tény, mértékletes, és tiszta életű férfiú volt.

*) *Veres Marth*, közönségesen *Marth*, Baranyában a' *Bellyei* Uradalomhoz tartozik, *Tsuza*, és *kis Kőszeg* helységeknek szomszédságában fekszik, a' Törököknek Magyar Országba való bétsapása előtt nagy Város volt, a' mint most is hajdani Várának sántzai láttzanak; most az *Eugennek* itten lett táborozása, és a' Vármegyebélieknek hív szolgálatyára való készségjek nevezetesíti. *Vá-*

érkezvén, *Stahrenberg, Heister, Lichtenstein,* és *Herberstein* Generálokon kívül alig talált valakit a' Tisztek közül, a' katonaság száma igen tsekély volt, és az is, mivel a' hadikereskedők' fősvénysége, restsége, és álnoksága miatt semmi eledelenem volt, úgy elkedvetlenedett, hogy abban az állapotban éppen semmit se lehetne tőle várni, vagy kívánni. — *Eugen* ezeket látván arra fakadott, hogy mióta katona vólna, soha rosszabb környülállásban a' katonaságot nem látta. Azomban a' Magyarok' készségeiben, és nagy lelkeségeiben bízván, kedvét el nem veté, sőt inkább annál nagyobb szorgalommal fogott a' dologhoz. És valóban reménységében meg sem tsalatott: mert *Eszterházy Pál* Nádor Ispány' serénysége, és a' Magyarok' készsége, 's gyorsasága kevés idő alatt mindent helyre állított: tsűrök, 's élésházak, a' gabona', liszt', és más élelem' öszve hordására, a' katonák', marhák' és egyéb szükséges dolgok' öszve gyűjtésére bizonyos helyek

lyi András Magyar Országnak leírása Budán 1796 — 1799. 8.

rendeltettek, melly által az előbb majd csak éhel el nem halt katonaság most mindennel kezdve bővelkedni, és így mint egy új lélek önteték beéje.

6.

Eugen még *Bétsben* létében olly parancsolatot kapott *Leopoldtól*, hogy a' béke' gyümöltseit inkább, mint sem a' tsatákat keresse, meg határozó ütközetbe pediglen semmi képpen se merészelje magát eresztetni, hanem egyedül arra ügyeljen, hogy az Erdélyi, és Dunai erősségek védelmeztessenek; ennél fogva Pétervára körül valahol helyeztesse magát sántzok közé, és onnét vigyázzon az ellenség' mozgására. Ezen parancsolathoz képpes tehát *Veres Marthról Pétervára* felé kellenéki indulni seregével, de mi nek előtte ezt tenné, minden tehetségét arra fordítá, hogy az ellenség' erejét, 's szándékát voltaképpen ki tanulhassa, és a' szerént a' maga intézeteit tehesse. E' dologban igen nagy szolgálatot tettek nékie a' Rátzok, a' kik szüntelen hívek valának *Leopoldhoz*: ezek mivel közülök sokan laktak a'

Török hatalom alatt is, minden gyanú, a-
vagy veszedelem nélkül bátran ide 's tova
járhattak. Egy a' többi között egész *Nándor
Fehérvár* (*Belgrád*) kapujáig férvén, ki ta-
nulta egész erejét, és szándékát az ellenség-
nek. Ettől értette *Eugen*, hogy *Mustafa* ma-
ga még ugyan nem vólna ott, de már 12 e-
zer Jántsárnál több, a' lovasságból pediglen
még kevés érkezett légyen meg. Azon kívül
hogy a' Dunán katonasággal, leg inkább nyi-
lasokkal meg terhelt nagyobb, 's kisebb ha-
jó valami száz tartózkodnék; a' fel tett tzel-
ja pediglen *Mustafának* az vólna, hogy min-
denek előtt a' *Leopoldtúl* taval újonnan meg
erősített *Pétervárá*t el foglalná, és onnét to-
vább Magyar Országba folytatná úttyát.

7.

Ezeket meg tudván *Eugen* minden felé
az alatta való Tisztekhez parantsolatot bo-
tsájt, hogy mentül előbb seregeikkel hozzá
sietnének, *Vaudemont* t. i. a' Tokaji részek-
ről, *Rabutin* Erdélyből, és *Auersperg* a' Hor-
váth Országban lévő *Bihats Várának* haszon-
talan ostromlásátúl. Ez alatt maga *Veres*

Marthról táborával fel kerekedvén, a' Dunán által megy Bátskába, és Sz. Jakab Havának 25. napján 1697. *Futakra* *) szerentséssen el érkezik. Nyugodalom végett itt hagyván egy kevésbé katonáit, maga Pétervárára megy, a' hol is meg tévén minden szükséges rendelkezést a' védelmezésre, a' véd sereget az állhatatosságra, 's bátorságra buzdítván, és ennek viszontag minden nyomorúság ki állására való készségét tapasztalván, ismét visszatér táborához, és azt, mind hogy az ellenség mozgásait hamarább észre vegye, és hátráltathassa, mind pediglen, hogy seregének az élelmet könnyebben meg szerezhesse, *Futakról Kobilhoz* **) által teszi.

*) *Futak* népes Mező Város, Báts Vármegyében a' Duna mellett, *Ujvidéktől*, melly *Péterváranak* éppen által ellenében vagyon, nem messze fekszik; mostanában Mélt. Gróf Brunszvik Jós. Ő Excell. örökös jussal bírja, megvévén azt Gr. Hadik Ő Mélt. Familiájátúl.

**) *Kobil*, vagy *Kovil*, így neveztetik a' Tsajkások területében, *Péterváron* allúl két egymás mellett fekvő Rátz falú,

8.

Az ellenség, hogy már előre félelmet üssön *Eugen'* katonáiban, a' fellyebb említett hajókhoz több apróbb tsajkákat, 's tsónakokat ad, és azokat katonákkal meg rakva igen el széleszti, hogy a' magában is nagy erejét még annál nagyobbbnak mutathassa. Mind ezektől *Eugen'* bátor lelke tsak ugyan meg nem ijede; de más, 's ennél nagyobb volt, a' mi az ő fejébszeget ütött, t. i. Kis-Aszszony Havának 4-kén virradóra nagy égi háború támadván, a' szélvész a' *Péterváránál* lévő Dunai hidunkat öszve szaggatta. Ha a' veszedelmet, mellyben ezen környül állás által volt helyheztetve, meg gondolta, valóban nem kevés aggodása lehetett: mert egy felül a' hidnak kevés idő alatt való helyre állítása más képpen meg nem történhetett, mintsem ha táborának nagyobb részét arra

az egyikben vagyon a' *Sz. Basilius* rendén lévő Rátz Barátoknak, vagy is Kalugyereknek egy Klastromjok. *Ungri-sches Magazin IV. Band Presburg 1787. 8.*

fordította volna; már pediglen ha ezt teszi, és az ellenség azt észre veendi, más felül nem egyebet várhatott, mintsem hirtelen reárohanást, és elnyomattatást. Hogy tehát a' tábor helyben hadja, és még a' híd is, melly el kerülhetetlenül szükséges volt, hamar helyre állíthassa, nagy tanátsra volt szüksége, mellyet önnön magában fel is talált, és ez által elegendőképpen meg mutatá, melly természetsszel bírna, t. i. alattomban seregének leg nagyobb részét *Pétervárra* által tevé, a' táborban pediglen csak annyit hagyta, a' mennyi annak őrzésére szükséges volt, és úgy intézi a' dolgot, hogy az ellenség még csak nem is gyaníthatná a' tett változást. Az alatt éjjel nappal addig dolgoztat a' hidon, míg az egészen fel állítatik, és így katonáit ismét vissza viszia' táborba.

9.

Ez alatt *Mustafa Nándor Fehérvárra* érkezvén hadi tanátsot tart Főbb Vezérivel, kik közül ki egy, ki mást javasol vala nékie. *Tököli Gróf* a' többi között azt a' tanátsot adá, hogy *Temesi Bánáton* keresztül *Bihar*

Vármegyébe *Nagy Várad* ostromlására menne, melly által *Leopold* katonái kényszerítetnének magokat bellyebb húzni annak védelmére, és így távul lévén olly helyektől, a' hová magokat hamarjába vonhatnák, a' térségen a' sokkal nagyobb Törökseregtől körül vétetve könnyen meggyőzethetnek, és azután a' Törökök Erdélyben jó téli szállást tarthatnak. De *Mustafa* ezen tanácsadást megveté, és egyenesen *Pétervára* ellen szándékozáék; minek előtte pedig ezt megtenné, legelőször is *Titult* *) a' gabonának a' Temesvári Bánátnál a' Pétervári ostromlás ideje alatt való által tételére mint egy legakalmatos-

*) *Titul, Tétel*, vagy *Titel* Báts Vármegyében, nem messze a' Tiszának Dunába való befolyásától, régenten nagy erőség volt, most pediglen a' Tsajkások Fő Helye, kik hajókat, tsajkákat magok építenek, és azokon háborús időben a' Dunán hadiszolgálatot tesznek. Fegyverek egy kardból, rövid puskából, és egy pár pisztolyból áll, mind öszveségessen a' számok 1113 tészen. *Ungrisches Magazin IV. Band.*

sabb helyet kelle nékie el foglalni, melly által *Eugen* seregének is nem keveset ártana.

10.

Eugennek ekkor a' 18 ezerbül álló Pétervári véd seregen kívül, a' meg érkezett *Vaudemon*, és *Auersperg* seregével, 26 ezer embe-re vólt táborában. Ezek közül egynehány százat *Nehm* Vezérrel *Titulhoz* küldött olly parantsolattal, hogy az ellenségnek minden mozgásaira ügyeljen, és a' mennyire lehet a' Dunán való átaljövételét hátráltassa; *Auersperget* pedig 4 Regiment lovassal, 8 Bataillon gyaloggal, 12 ágyúval, és számos sántz ásóval *Titul*, és *Szalankemen* közé, t. i. a' Török tábornak egyenessen által ellenébe állította, hogy *Titult* fedezze, és *Nehmmel* egyet értőleg dolgozzék; azonban mind a' két-tőnek fejére meg parantsolá, hogy vaktában kisded seregeket veszedelembe ne ejtsék. Ezek után maga *Kobili* táborát egy ideig *Horn* Generálra hívván, Kis-Aszszony Havának 23-kán útnak indúlt *Szeged* felé *Rabutin* elejébe, a' ki a' Fő Vezérnek többszöri parantsolattyára seregének egy részével már

Szeged felé közelgetett, a' másikat pediglen a' tsendesség fel tartása végett Erdélyben hagyta, azt Gróf *Leiningra* bízván. — Minek utánna *Szeged*, és *Kis. Kanizsánál* *) a' *Tiszán* által jött volna *Rabutin'* serege, azt *Eugen*, már előre *Zenta* és *Betse* között lévő motsárokra hidakat tsináltatván, az úgyneveztetett *Római sántzokon* **) által nagy se-

*) *Kis Kanizsa*, a' Szala Vármegyében lévő *Nagy*, vagy *Horváth*, másképpen *Báts Kánizsának* meg különböztetésére, a' *Ns. Királyi Koronához* tartozó, és *Báts Vármegyében* helyheztetett *Mező Város* a' *Tisza* mellet, neveztetik *Kis*, *Ó*, *Rév*, vagy *Magyar Kanizsának*, által ellenben vagyon néki *Torontál vármegyében Új*, vagy is *Török Kanizsa*.

**) A' *Római sántzok* *Báts Vármegyében* nem meszsze *Új Vidéktől* a' *Dunától* egyenessen fel felé vitetnek, és *Tisza Földváron* alúl a' *Tiszánál* végződnek. A' közönséges vélekedés rólok az, hogy a' *Rómaiaktól* tsináltattak, mások ellenben a' *Sarmaták'*, vagy *Avaresek'* munkájának állíttják. Lásd erről *Ka-*

rénységgel szerentséssen a' *Kobili* Táborához vezette.

11.

Az alatt a' Törökök nagy frisseséggel hidat vervén a' Dunán, által rohannak, *Auersperg*, és *Nehm*' seregeit körül kerítik, kik mindazonáltal, el szánván magokat, nagy dühösséggel az ellenségen magokat keresztül vágják, és 400 veszteséggel a' Fő Vezér táborába vissza vergődnek. A' Törökök ez után reárohanással *Titult* el foglalják, ki rabolják, és végre hamuvá teszik. *Eugen* sajnossan vette ugyan, hogy az ellenség első dühösségének ellent nem állhatott, de a' sokkal kevesebb népét kotzkára nem akaráván tenni, jobb alkalmatosságra várakozott.

12.

Most már *Pétervára* következék *Mustafa* fel tett tzelja szerént. Ezen Várat, melly

a' Duna partján egy hegyre építetve mind a' természettől, mind pediglen mesterségtől meg vala erősítve, *Eugen* már előre, a' mint fellyebb láttuk, jó állapotba helyhezette, most pediglen, hogy a' Török' szándékát megelőzze, Sz. Mihály Havának 6-kán bé estvéledés után *Kommercy* Hertzeget, és *Golon* Generált egynehány ezerrel titkon *Pétervárára* küldi olly parantsolattal, hogy ha a' szükség kívánná, annak idejében segítségre legyenek. Maga az után egy órakor éjfélt után (Sz. Mihály Hava' 7-kén) nagy tsendességgel fel kerekedik az egész táborával, és azt az ellenség tábora mellett olly mesterséggel által viszi, hogy öt óra utazás után előbb *Pétervárán* lenne minden podgyászával, mintsem *Mustafa* azt észre vehette, a' vagy meg támadhatta volna, t. i. előre botsájtá a' bátor Huszárokat, kik mindenfelé fülelnének az ellenségre; ezek után ereszté a' gyalogságot két részre osztva, mellynek bal szárnya, erős, és válogatott puskásokból állván, mindenütt az ellenség mellett utaza, a' másik pediglen jobbra vigyáza. A' gyalogságot követé a' többi sereg minden podgyászszal, végre az egész tábornak

a' lovasság zárá bé. Ezen alattomos költözés úgy vala el rendelve, hogy az osztályok között mindenütt annyi üresség maradna, a' mennyi szükséges az ütközetre való ki terjedésre: mert arra mindenkor készen kellett lenni, ha talám vala hogy meg sajdítaná őket az ellenség, 's e' végre vólt a' segítség eránt is már rendelés téve a' várban. Így *Eugen* szerentséssen a' nem régen helyre állítatott hidon által kelvén, podgyászát az ágyúkkal együtt a' várba helyhezteti, a' most már mind öszve 65 ezer emberre szaporodott katonaságát pedig a' sántzokba állítja, 's így az ellenség' szándékát semmivé teszi.

13.

Mustafa a' mint fel eszmélődvén észrevette az *Eugen*' seregének alattomos el költözését, maga meg vallá, hogy az nap' *Eugentől* meg győzzetett legyen; mindazonáltal feltett szándékátúl éppen el nem állott, sőt annál nagyobb erővel fogott a' dologhoz. Azomban a' katonákkal meg rakott sántzok, a' vár őrzőknek állhatatossága, és bátorsága,

leg inkább pediglen *Eugen*' nagy esze semmivé tették minden próbálásait. *Eugen* bízván a' vár' erősségében, és katonáit kotzkára ki tenni nem akarván, készakartva minden ütközetre nyújtott alkalmatosságot megvetett. Ezt látván *Mustafa Pétervára*' ostromlásával fel hágy, és mivel a' Dunán való által költözést nem tartá tanácsosnak, a' Tisza felé tsapa, és egész táborával e' mellett kezde fel felé menni. Eszre vevé ezt hamar az útzóktól okoztatott por felhőből *Nehm* Generál a' várban, és arrúl *Eugent* egyszerűbe tudósítá, a' ki is a' *Deáky Pál* *) derék osztályából tüstént küld egy tsapat Huszárt az ellenség után olly parantsolattal, hogy tudná meg, mit mivelnének a' Törökök, és ha lehetséges, tsípjén el az utolsókból egynehányat; ha pediglen valaki közülök olly foglyot hozna, a' kitől a' *Mustafa*' szándékát vól-

*) *Deáky Pál* hátor, és szorgalmatos Ns. Vitéz, Török, és Frantzia háborúban I. Leopold alatt igen nevezetes lett a' Magyar lovasság' ditsőségére. *Schmidt Imp. orientis.*

takeppen meg lehetne tudni, annak 50 arany jutalma lenne. — Nem kelle több a' Huszároknak, mintha egymás között versent futottak, a' vagy különös vendégségre siettek volna, olly sebes vágtatva nyargaltak a' Török Tábor után, és tsak hamar egynehánnyal ollýannal tértek meg *Eugen*' örömére, a' kiktől bizonyossan meg lehetett tudni, hogy hová szándékoznék *Mustafa*. Tsak el iszonyodott a' Fő Vezér, midőn hallotta, hogy *Mustafa* a' Királyi pajták', tsürök', élésházak', és más a' félék' el foglalására *Szegedre* igyekezik.

14.

Nem lehetett volna *Eugen* táborára nézve nagyobb tsapás, mint sem ha *Szeged* ismét Török kézbe került volna: mert táborában nem lévén több 20 ezer mázsa lisztnél, és a' lovaknak 14 napi eledeleknél, kevés idő alatt el kellett volna egész seregének veszni. Vólt ugyan *Baján* *) [néki élelemre

*) *Baja* Mező Város Báts Vármegyében a' Dunának kissebb ága mellett, birtokos

való jószága, mellyet 800 szekéren most is egyre hordatott által *Szegedre*: de ebben nem nagy reménységét helyheztesztette: mert annál a' 800 paraszt szekénnél több nem volt, azokban is pedig olly rosszszak valának a' lovak, hogy egy szekérre nem többet mint egy lisztes hordót lehetett tenni, és avval is tíz nap alatt alig tudtak *Bajáról Szegedre* vándorogni. Hogy tehát a' *Szegedi* gabonás tsürjeit el ne veszejtse, és ez által hadi seregét a' következhető éhségtől meg mentse, fel tette magában, hogy táborával előbb *Szegedre* fog iparkodni, mintsem az a' Török kezébe jusson. Annakókáért meg parantsolá katonáinak, hogy kiki 11 napra való eleséget vegyen magához; ez meg lévén, 's elegendő véd sereget hagyván *Pétérvára'* oltalmazására, Sz. Mihály Havának 9-kén táborával útnak indul, és ne talám valamelly hirtelen vesze-

Ura Hertzeg *Grasalkovits*, lakosi külföldfele kézi mesterségből, leg inkább pedig búzával, és egyéb hazánkbeli termésekkel való kereskedésből élnek.
Vályi.

delembe keveredjék, nem követte egyenesen *Mustafát*, hanem egy kevéssé balra tartván, *Siregnek* *) vette úttját. Jóllehet bozótos, és motsáros helyeken kellett táborát vinni; mindazonáltal katonáinak állandóságába, bizodalmaiba, bátorságába, és minden nehézségek' ki állására való készségébe helyheztetvén reménységét, szakadatlanul folytatta úttját. Az ágyúkat egyéb teherrel nagy gyorsasággal előre viteti, melléjek őrizetül egynehány tsapat Huszárt rendel olly parantsolattal, hogy minden nyugalom nélkül folytatnák előre úttjokat. Maga az után a' több ezredekre fel osztott, és tapasztalt bátor férfiakra bízott táborát vezeté. Az nap', mivel az ellenség maga után a' *Siregi* motsárokra építtetett hidakat ott hagyta, és azonkívül is nagyobb része ki vólt száradva, seregét azokon szerentséssen által vezette, és a' gyalogságot nyugalom végett az nap' ott le telepítvén, maga a' lovaszággal, és hidhoz való külömb-

*) *Sireg* Báts Vármegyében lévő pusztá nem meszsze *Ó Kértül*.

féle műszerek, 's fákkal terhelt 100 szekérel tovább ment, hogy a' *Sz. Tamási* *) motsáron reggelig hidat tsináltathasson: mert jól tudta, hogy az ő jövedele a' Törököknek már értésére légyen, és azért azok a' hidat magok után meg fogják égetni az út' bátorságossabb folytatása kedvéért, a' mi valósággal meg is történt. Még tsak három óra vala hátra nap' le mentéig, a' mint a' *Sz. Tamási* motsárokhoz ére *Eugen*, azért is egyszeribe hozzá foga a' munkához, és reggelig szerentséssen két hidat el is készített, mellynek egyikén a' gyalogság, a' másikán pedighen az ágyúk hajnalkor által is tétettek, a' honnét 10-ben tovább menvén nem meszsze *Betsétül* **) meg telepedtek. Innét *Eugen* új-

*) *Sz. Tamás* Báts Vármegyében lévő Camerális helység, Magyar, és Rátz lakosi vagynak, bővelkedik szép marhákkal, lovakkal; juhokkal, és különféle termésekkel. *Vályi*.

**) *Betse*. Nemes Báts Vármegyében lévő és a' Magyar Királyi Koronához tartozó Mező Város a' Tisza mellett. Más-

ra minden felé küldi tziirkállóit, hogy az el-
lenség' meneteléről valami bizonyost tud-

képp *Magyar*, *Ó*, vagy *Rátz Betsének* is neveztetik az általellenben Torontál Vármegyében lévő *Uj*, vagy *Török Betsétül* való meg különböztetésére. Egy Katholikus és egy Gör. vall. templommal, nem különben az Uraság', és a' Districtus' szép házaival díszeskedik. Magyar és Rátz lakossai tehetős és birto-
kos mezei gazdák, sok gabonát termesztene, és számos marhákkal, lovakkal, juhokkal bővelkednek. *Betse* a' Tisza mellyéki K. Koronai megyének fő várossa, és Törvényszékének helye. Az egész megye a' következő tíz helységekből áll, úgy mint: *Martonos*, *Magyar Kanisa*, *Szenta*, *Ada*, *Moholy*, *Petroszello*, *Ó Betse*, *Sz. Tamás*, *Turia*, és *Földvár*búl. Ezek annakelőtte militáris helységek valának, de 1741 Eszt. Április 18-dikán a' Magyar Országi Provinciális státusokhoz való kaptolsoltatások' alkalmatosságával választás engedtetett többnyire Gör. vall. lakossáiknak, hogy vagy *Szerémbe* költözzenek, és ott is militárisok legyenek, vagy pedig mint uradalmi jobbágyok itt ma-

hasson. A' mint értésére esett, hogy valami ezer Török, és Tatár a' többbitül el válvá egyenessen *Szegednek* tart, hogy az élész házak el foglalásában probát tenne; mivel az egész táborával nem is lehetett, de nem is tartá tanátsosnak azok után botsájtani, tsak 200 gyors Huszárt, és 1700 bátor gyalogot választá ki, és azokat Gróf *Schlik*

radjanak; ők az utóbbit választották, a' miért, és a' Frantzia, Burkus, és Bajor háborúban tett katonai hív szolgálattyyokért 1751-dik Eszt. 18 Jul. a' Magyar lakósok pedig 1774-dikben Ő Felségétül boldog emlékezetű *M. Theresia* Királynénktül különös privilegi-umokat nyertek; mellyeket a' mostan ditsőségesen uralkodó *I. Ferentz* Felséges Királyunk a' lakosoknak buzgó és alázatos kérésökre meg újjított és 14-dik Martiusban 1800-dik Eszt. kegyelmen sen ki is adott. Ezen Privilegiumoknak haszonvételében meg fognak a' lakosok mind addig maradni az uradalmi Jusoknak meg sértése nélkül, miglen a' Magyar Korona 's Uralkodó Fejedelem eránt tartozó kötelességöket által nem hágják.

Vezérre bizá olly parantsólattal, hogy ez nyakra főre sietne előre, venné be magát a palánkba, és minden szükséges rendelést tenné meg arra, hogy ha az ő eljöveteleig az oda menni merő ellenséget vóltaképpen meggyőzni nem lehetne is, leg alább az élés házak annak kezébe ne kerüljenek, vagy fel ne gyújtassanak.

15.

Sz. Mihály-Havának 11-dik napját megelőző éjjelt *Eugen* mély gondolkodásokban tölté el, t. i. mitévő légyen ezen kétséges állapotban. Hajnal hasadtakor öszve híván nagyobb rendű Tisztjeit, azokkal hadi tanácsot tartá, kiknek minekutánna eleikbe terjesztette vólna seregének, 's táborának mi vóltát, és *Mustafának Szeged* eránt való szándékát, minnyáján abban egyeztek meg, hogy hallasztás nélkül egy szívvel, 's lélekkel iparkodnának az ellenség' intézeteit megelőzni. Azomban éppen midőn együtt tanácskoznak, *Kulitúl*, a' *Zentai* Hadnagytúl érkezik egy lovas azzal a' hírrel, hogy *Mu-*

stafa Zentánál *) táborát a' Tisza' partyán le telepitette, és nagy sántzokkal békerítette, mi végből tette légyen ezt, előtte esmé-

*) *Zenta*. A' mostani írás szerint *Szenta*, Báts. Vármegyében lévő Tisza mellyéki K. Koronai Megyének nevezetes Mező Várossa; fekszik a' Tisza partyán *Tsóka* Mező Várossának által ellenében. A' Törökök' kiütések előtt már roppant helység volt ugyan, de a' mostani határjában még más hét el pusztult helységek', úgymint: *Bátka*, *Magots*, *Karjad*, *Tsesztó*, *Kalotsa*, *Likas*, és *Tornyos* dülledékei is láttzanak. Mind a' Római Katholikusok' temploma, melly az 1771-dik esztendőbeli égés után építtetett, mind az ó Hitűeké azon térséges piartz' szélein állanak, mellyet a' Plébánia, az Oskolák, Vendégfogadó, Városháza, Katona szállító ház, és más díszes épületek kerítenek bé, és a' mellynek közepén a' Sz. Háromságnak tsinos oszlopa, az ó Hitűeknek' részekről pedig öt öl magosságnyi veres márvány kereszt áll. A' Városnak Bírāja, és a' többi Elöljárók az annak üdejében ki küldettetni szokott Districtualis Kapitány Úr által candidáltat-

retlen lenne; azon kívül, hogy a' szomszéd helységek' fel dulására 's ki rablására szám-

nak, és a' község által választatnak. Hites Jegyzői pedig a' dolgoknak sokasága miatt hárman vagynak. Lakosai Rátzok, és nagyobb részént Magyarok, többnyire mezei gazdák, de a' mester emberek is nagyonszaporodnak közöttök. Mint egy 1600 ház vagyon benne; és két nyomásbúl álló szántó földjei tesznek 6798 holdakat, kaszálói 20003-at; legelő mezei 13077-et; nádas réttyei és vizei 4709-et; öszve-séggel egész határja áll 46573 25/2200 holdakbúl, egy hólra 2200 terület számlálván; következésképpen egész Báts Vármegyében terjedtebb határú hely nintsen az egy *Maria Theresiopolis*, közönségesen *Szabátka*, nevezetű szabad királyi Városon kívül. A' marha, de leg inkább a' juh tenyésztést szép előmenetellel gyakorollyák a' lakosok: ez és a' gabonának bő termesztése által, a' földek' regulációja és az új Privilegium ki hirdetése óta szemlátomást mind tehetségében, mind tsínosodásában nevedvén ez a' Város, szerentsés boldogulásának érzésébül azon nemes

talán Török lovasok küldettek. *Eugen* hogy ezekről bővebb tudósítást vehessen, egyszeribe ki választ *Deáky* ezredéből 2 Hadnagyot, 5 Strázsamestert, és több al tiszteket egy tsapat bátor vitéz katonákkal, kiket előre botsájt, és ha valami bizonyost hoznának *Mustafa* szándékáról, nagy ajándékot ígérnék. Ezek után maga is a' *Betsei* tábor' helyet el hagyván, *Zenta* felé útnak indul. A'

eltökéllésre vezéreltetett, hogy édes emlének az élet és halál közt volt akkori keserves állapottyából való tsudállatos kimenekedése' emlékezetének felgerjesztésére, a' midőn t. i. *Mustafa* Török Tsászárnak iszszonyú félelmet terjesztő erejét *Eugenius* Hertzeg' bátorvitézsége az ő szemök láttára el széllesztette és szerentsésen meg rontotta, egy emlékeztető jelt készíttessen. A' mit ezen nevezetes történetnek le íratásával, magának az ütközetnek pedig egy nagy regális árkusra, Ns. Szeged Várossa' Földmérője *Vedres István* Úr által eszköztetett szép le rajzoltatásával 's annak a' Tanátsházba való ki függesztésével végbe is vitt.

lovasság hat, ugyan annyi tsapatra vala a gyalogság is fel osztva. A' vasasok, és gyalogok közé helyheztettek az ágyúk, és az ahoz tartozó szerek. A' Tábort előzte, és követte a' lovasság; a' podgyászt pediglen száz Huszár őrzötte. Illy rendben utazának hajnalról kezdve egész dél előtti kilentz óráig, midőn az előre küldött Tzirkálló tsapattól nagy sebességgel jö egy lovas olly jelentéssel, hogy sokkal nagyobb számú ellenségre bukkánván, ha tsak segítség nem küldetik hevenyenében, mind egy lábíg vagy el fogattatnak, vagy le vagdaltatnak. Egyszeribe küld *Eugen* segítségekre egy osztály Huszárt, melly is olly szerentsés vala, hogy azon kívül, hogy a' veszedelemben forgott bajtársaikat mind egy lábíg meg szabadították, sokat az ellenség közül el is fogának; és éppen ezek között völt a' Fő Tisztyek is, egy nagyobb rendű Basa, a' ki hasonlóképpen, mint a' mieink tzirkállásra vala ki küldve egynehány osztállyal. Ez egyenessen *Eugenhez* vitetvén kérdőre vonatott *Mustafa'* szándékának meg fejteséről, de ő mind addig tsak himelt, hámolt, míg a' Fő Vezér meg boszonkodván, kemén-

nyebben kezde vele beszélni, és avval fenyegetni, hogy azon pillantatban kínos halállal fogná őtet a' világból ki végeztetni, ha tsak egyenessen mindeneket meg nem mondana, a' mellyeket a' Sultán' szándékárúl tudna. Meg rettene erre a' Basa, és imígy felele: „Minekutánna a' Nagy Úrnak *Mahmud* *Pétervára'* meg vevéséhez semmi reménysége sem lett volna, fel tett szándéka volt *Szegedre* menni, és azt minden élésházakkal el foglalni: mivel *Tököli* Gróf azt hitette el vele, hogy igen tsekély őrizet volna az élésházak mellett, melly kénytelenítették magát egyszeribe megadni, minekelőtte nagyobb segítség érkeznek hozzája; de minekutánna értésére esék, hogy Ti *Pétervárárúl* nagy gyorsasággal jöttök utánna, előbbeni szándékát meg változtatá, és *Zentánál* meg állapodván a' Tiszán hidat tsináltata azon hajókból, mellyek egy tudós Frantzia építő Mestertől a' múlt esztendőben *Nándor Fehérvárnál* készítetttek, és a' mellyeket mind ekkoráig szekereken hordatott maga után a' Nagy Úr, ezen szándékozik ő hadi seregét által tenni, és azzal Felső Magyar Ország' szél-

lein egy tsavaródást tévén, téli szállásra Erdélybe menni; már is a' lovasságnak nagyobb részét önnön maga által vezette több ágyúkkal, és a' tulsó részen tábort ütött, az innenőrső részen pediglen több mint száz ágyúval, és a' gyalogsággal a' Nagy Vezér áll, miglen a' podgyász által vitetik. "Ezen beszédjét a' Basának midőn több foglyoknak vállalása is meg bizonyíttaná, nagyobb gyorsasággal mene előbbre *Eugen*, és meg fontolván, mennyit vesztene *Leopold*, ha a' Törökök magokat Erdélyben ismét meg fészkelhetnék, jól lehet számra nézve sokkal gyengébb serege volt, mindazonáltal annak tapasztalt bátorságában, és az ütközetre való készségében bízván, fel tette magában, hogy a' Tisza által két felé szakasztatott, és e' szerint meg gyengítettett Török tábort meg támadja. — Ennél fogva szeméellyessen rendre járván táborát, biztattyá katonáit, 's bátorságra buzdítván eleikbe adja, melly nagy hasznot nyernének, ha az ellenséget most hirtelen meg támadnák. — Valóban volt is haszna beszédének: mert annyira égett mindennek a' szíve az ütközet ohajtásátúl, hogy alig vár-

hatnák azon pillantatot, mellyben a' gögös ellenséggel szembe szálhatnának. Ezt látván Eugen, katonáit a' Török tábor felé fordítá, és az előtt mint egy öt ezer lépésre a' lovassággal meg állapodott.

16.

Ha ki látta a' Törökök' fekvését, azt első tekintettel olly erősnek nézte, hogy lehetetlen volna meg venni, t. i. *Zentán* alúl *Ada* *) felé a' Tisza parton hármassal erősséggel volt mind táborok, mind a' Tiszán állítatott hid védelmezve, a' külső állott egy olly nagy fel hányattatott árokból, hogy az akár melly várbeli sántzal is fel érne, ennek a' két vége a' Tiszáig nyúlt. Belülről e' mellett épített halmokon valami száz ágyú volt helyheztesztve, mellyekből már messzire lehetett az ellenségre a' halált szórni. A' második erősséget tették a' szekerek, és mindenféle podgyász, mellyek a' külső árkoktól bel-

*) *Ada* másképp *Ósztrova* Koronális helység Báts Vármegyében a' Tisza parton, *Zenta*, és *Petrovoszelló* között. *Vályi*.

lyebb köröskörül úgy voltak helyheztetve, hogy már ezek elegendő véd helyül lehettek a' Törököknek. Végre vólt a' leg belsőbb sántzolás, melly mind a' két külső erősség' védelmére, mind a' hidnak és az azon való általmenetelnek oltalmára szolgált — Túl a' Tiszán a' hid mellet a' már által vitetett ágyúk valának helyheztetve; a' hidon fellül valami fél óránnyira a' Tisza parton ütött tábornot *Mustafa* a' már által költözött lovassággal, az innentső Török táborban pedig valami 60 ezer ember tartózkodott — Ha a' veszedelmet nyakokrúl el akarták vólna hárítani, nem kellett nékiek egyebet tenni, mintsem a' sántzok közül ki jöven készen fogadni *Eugen*' seregét, és ez által talám minden reménye ennek füstbe ment vólna. *Tökölz* Gróf túl a' Tiszán a' Sultánnál lévén, azt javasla nékie, hogy szakasztaná el a' Tiszán lévő hidat, hogy a' katonái által nem mehetvén a' más részre, kéntelenítettessenek magokat védelmezni. De *Mustafa* látván, hogy *Eugen* ekkoráig minden nehézségeket, sőt magának a' természetnek akadályait is szorgalommal, és álhatatossággal meg győzte,

mint egy el hitette magával, hogy most sem fogna semmit is el hagyni a' Törökök' meggyőzésére; azért is minden más okossabb tanátsal fel hagyván, kemény parantsolatot ad a' Tiszán innen lévő Nagy Vezérnek, hogy mentül hamarább tenné által táborát a' Tiszán, és ez által valamint a' maga katonái között zurzavart, és félelmet szerzett, úgy *Eugen'* bátor vitézeinek alkalmat nyújtott a győzedelemre.

17.

Eugen' minekutánna egész serege meg érkezett, azt imígy rendelé el az ütközetre: Jobb szárnyát a' Tiszának veté, hogy az által védelmeztetnék, a' balt pediglen hosszsan el nyújtá, a' mint lehetett, hogy ne talám a' sántzok közül ki rohanó Törökök valamiképpen meg kerüljék. Mind a' két szárny után erős tartalékot rendelt. A' jobb szárnyat bízá *Heister*, *Truchses*, *Gransfeld*, és *Salsburg* Vezérekre — a' balt *Stahrenberg*, *Vaudemont*, *Korbel*, *Haslingen*, és *Prist* Generálokra — maga pediglen a' közepét kormányozá, *Kommercy*, *Rabutin*, *Börner*, és *Reyl*

Vezérekkel. — A' mint e' szerént el rendelt seregét előbbre akará mozdítani, íme sebes vágatva láttya maga felé jönni *Leopold'* póstáját egy levéllel. — Nem lehetett volna *Eugen'* ditsőségének meg homályosítására alkalmatossabb parantsolatot küldeni, mint a' mellyet e' levélben írt vala a' Bétsi Hadi Tanács a' Tsászár' nevében. Jól tudta annak foglalattját *Eugen*, minekelötte fel nyitotta volna; azért is ne hogy fel tett tzeljában meg hátráltassék, annak fel szakasztását tsak akkorra hallasztotta, midön az ellenséget meg vervén annak olvasására több ideje lenne. — Annakokáért, hogy az időt hijába ne vesztessse: mivel már úgy is délután mint egy négy óra vólt, újra személlyessen meg járván táborát, seregét e'képpen bíztatá: „Katonák! meg emlékezvén többszöri vitézi tetteitekről, bátor szivvel legyetek — nem vitézekkel, hanem sántzok közé zárkozott, félelemmel tellyes, és nyakra före szaladó gyáva ellenséggel lészen dolgotok.“ — Ezek után dobot veretvén, és trombitákat meg harsogtatván, ki eresztett lobogó zászlókkal indítá meg egész táborát az ellenség ellen.

18.

A' mint *Eugen*' tábora a' Törökökéhez közelíte, egyszerre ki ütnek a' sántzok közül a' még innen maradott lovasok *Eugenre*, a' ki a' lovasságnak egy részét maga vezeté előre — De minő rémuléssel, és bódultsággal futottak vissza, midőn a' Huszárság vakmerően nekik rohanván, derekassan kezdé őket szabdalni. — Az tartotta magát leg szerentsésebbnek, a' ki leg először vissza ért a' sántzokba — Ágyúztak ugyan belülről erősen, de mivel igen magossan repültek a' golyobisok, semmi kárt sem tettek a' mieinknek. — *Eugen* most már öszvébb húzván az igen el terjesztett bal szárnyát, körül keríteti a' Török erősséget, és hogy minden felől egyszerre rohannának arra, meg parantsolja. — Most kezdődik tehát először a' valódi tsata a' két tábor között — valamint kívülről *Eugen*' katonái dühös általkodással hányták az ellenségre a' veszélyt, úgy az bellülről kétségbe esésből eredett vakmerőséggel védelmezé magát. — Valamint a' Törökök közé hulló pusztító tüzes golyobisok nagyobb dühösségre gerjesztették őket; hasonlóképpen

kívülről ezen halált szerző fegyverek új tüzet gyújtottak, és bátorságot öntöttek az ostromlókba. — Vetélkedve hordának *Eugen'* külföldi nemzetekből álló katonái mindent össze az árkoknak bé töltésére, hogy azokon a' belső részekre juthassanak. — *Eugen* szorgalmazatosan körüljárja a' sántzokat, és látortván katonáit mindent meg vizsgál, hól, és mi volna szükséges a' tziel' hamarább való elérésére, és e' szerént küldi rendeléseit az al vezérekhez. — A' többi között észre veszi, hogy a' bal szárnyan valami ötven lépésni hézag volna a' Tisza parton a' víz, és a' sántzok között, melly a' víznek hirtelen le apadásából származott, és hogy ezen iparkodnának ki ütést tenni a' Törökök; ide tehát nagyobb erőt rendelve több ágyút is hozat, mellyel az ellenséget el üznék, és magoknak utat nyitnának a' bé menetelre. — Hevessen tsatáztak már mindenütt, midőn *Stharenberg* Gróf észre veszi, hogy az esze nélkül futkosó nagy számú Törökség' nehézségétül ingadozik a' Tiszán lévő hid. — Ezt tehát erőssen kezdi a' partról lövöldöztetni egy felül, más felül pe-

dig a' jobb szárnyon ugyan azt miveli *Heister* is — Az alatt több helyeken keresztül hág a' katonaság a' sántzokon, és már benn is küszködik az ellenséggel — Az első rendekben lévő Törökök többnyire mind el hullottak, a' többiek pediglen nyakra före futottak vissza a' második erősség, t. i. szekerek háta mögé.

19.

Azon segítség, mellyel vólt itt a' lovaság a' gyalogságnak, különös emlékezetet érdemel. Maga *Eugen* is azt *Leopoldhoz* írt levelében mint az előtt halhatatlan dolgot úgy említi, t. i. soha tsak egy pillantatig sem távozott el a' gyalogságtúl, hanem egy aránt lövöldöze a' meg rémült ellenségre — Minek előtte a' lovaikkal való által menetelre jó hely lett vólna, paripáikat félre vezetvén, 's azok mellett egynéhány öröket hagyván, magok segítettek a' gyalogságnak a' sántzokat be tölteni, és minekutánna ezen veszedelem között azokat meg halladták vólna, oroszlányi bátorsággal rohantak a' szekereken meg maradni merészlett Törökökre, és hogy az el hullott pogány testeknek hasznokat vehes-

sék, azokat a' sántzokba hurtzolák, és ezekből tsinálának magoknak hidat, mellyen azután lovastúl együtt a' belső részekre mehettek. — Most még nagyobb zavarodásba keveredének a' Törökök: mert a' hely szűk vólta miatt sem ellent állani, sem rendet tartani, a' vagy magokat menteni nem lehetett — A' kik a' szekerek háta megé bújhattak, azt vélek nyavalások, hogy már minden veszélytől mentek, de vajmi magokon kiyül lettek, midőn *Eugen'* serege ezen akadályt is, jól lehet nagy bajjal, fellül halladván, a' harmadik erősséget is el foglalta. — Már nem a' verekedésről, hanem a' futásról gondolkoznak a' még életben lévők, de hová forduljanak, nem láttyák. Egy felül a' győzedelemtől meg részegült vitézek öldöklése, más felül a' zavaros Tiszának mélysége remíti őket. — Egyedül még talám a' hid lehete mentségekre, de ez is a' két felül szüntelen hányattott golyobisok által két felé való szakasztva. — Azombana' nagy győzedelemtől elragadtatott Vitézek semmire sem tekintvén, mindent egyre ölnek, vágnák úgy, hogy nem lehetne egyebet látni, mintsem a' vér-

ben fetrengő, 's erőszakos halállal tusakodó Törököket, és az azokon ide, 's tova nyargalódzó, 's ölé győzedelmeseket. — Egyedül tsak azok maradának életben, a' kik magokat a' holt testek közé le vetvén, meg holtaknak tevék magokat, a' vagy a' kiknek a' hid alá bújás szolgálhatott menedék helyül, és tsak ezeknek lehete azután szerentséjek *Eugen'* foglyainak lenni. -- Így a' nap le mentével két óra alatt a' három erősséggel békerítettett vár el foglaltaték. Maga a' nap is, hogy a' győzelem' nagyságát nevelje, a' viaskodó vitézek' ditsőségét öregbítse, és azokat sugárral ékesítse, mint egy látztatott a' maga le nyugvását továbbra halasztani, a' mint *Eugen* írja Leopoldhoz. — Soha, a' mennyire a' Kronikák emlékeznek, illy nagy tsata nem történt, soha! illy rövid idő alatt olly temérdek ember el nem vezett. — E' nagy veszélyt a' Törökökre nézve a' Tisza nagyobbította: mert a' kik a' fegyvert valamiképpen el kerülék, azok a' vízbe fulladtak. A' megsebesedteknek belé veszése által az egész Tisza vérzett, és annyi vólt a' meg holt test benne, hogy mesz-

szirül azokat hid gyanánt lehetett képzelni. A' Nagy Vezér *Elmas-Memed* hogy valami-képpen heylre hozhassa, vagy leg alább valamit segítsen az öszve zavarodott táboron, a' hid eleibe állott, és az által futni igyekezőket hátráltatni, 's vissza fordítani iparkodott; de haszontalanúl, sőt maga is a' Jantsároktól meg öletteték: mivel azt vélik vala, hogy az ő oktalansága miatt választatott légyen el a' gyalogság a' lovasságtól, és ez által ejtetett illy veszedelembé. — Mind ezeket a' túlsó partról kellett *Mustafának* szemlélni, maga által jönni eleinten nem bátorkodott, azután pedig, ha mingyárt akart volna is, nem jöhetett. Kénszeríteni akarván gyalogságát ön maga védelmezésére, míg a' hid el nem szakasztatott, annak a' túlsó végire sok Spahit, az az lovast állított, hogy mind azokat vagdálnák öszve, a' kik által futnának, hogy ez által kénszerítettessenek vissza fordúlni, és magokat védelmezni. De minden iparkodása sikertelen volt. — *Eugen'* okos intézete, Vezérjeinek, Tisztjeinek bátorsága, 's Katonáinak vitézsége, és állandósága tökéletes

győzedelmet szerzett. — Maga *Leopold Bethlen Miklóshoz* Erdélyben így ír: (1697 Mind-szent Havának 8-dikán) „Olly ditsőséges, és fényes vólt ezen győzelem, hogy nagyobb századoktól fogva hallani nem lehetett, és az ellenség soha nagyobb tsapást, és kárt nem szenvedett.” — Hogy Leopoldnak ezen szavai minden nagyítás nélkül valóságosak, bőven ki tette azon gyümölcseiből, mellyeket szedett *Eugen* serege ezen tsatában, és annak következéseiből.

20.

Már egészen beletévedett, midőn a' győzedelmesek mind egyre fellebb alább dúlták, 's rablották a' Török tábort, haszontalan vólt minden parantsolat, melly őket a' nyugodalomra serkengette; mint egy el ragadtatva lévén, az egész éjjelt ébren, és vigan töltötték, de még jobban meg vídultak reggel, (Sz. Mihály Havának 12-kén) midőn a' győzedelmet, és ez által nyert zsákmányt sokkal nagyobbnak találták, mintsem a' se-

tétben vélték. — Első dolga volt *Eugennek* az el rontatott hidat helyre hozni, hogy az által mind a' két részről nyert győzedelem' gyümölsében részesülhessen, és a' meg verettett ellenség maradékát üzőbe vehesse. — A' szorgalmas vizsgálás után ki tettzett, hogy fáradságok' méltó jutalmát vették: mert a' fellyebb említett *Elmas-Memed* Nagy vezéren kívül, ezen tsatában el esett *Mahumund* a' Jantsárok Agája, 27 Basa, és a' mi az Ottmani Birodalom' kezdetétől soha sem történt, a' hét Vezérek közül, kiket a' hét választó Hertzegek példájára rendele *Mustafa*, öt meg ölettetett. — A' Jantsárok közül nyoltz, mindössze pedig húsz ezer veszett el fegyver által, — tizenöt ezer fula a' vízbe — három ezer szekér veszett a' Tiszába, kilentz ezer pedig holmivel meg terhelve jutott a' győzedelmesek' kezekbe, mellyek között valának a' lántzokkal, és bilintsekkal meg terheltettek is; ezek, a' mint fellyebb láttuk, az el fogattandók' számára voltak készítve, de *Mustafának* nem leheté szerentséje azokkal élni — Ezen fellül tizenöt ezer ökör, és bíal, hat ezer teher hordó teve, hét ezer ló,

száz nagyobb, és hatvan kisebb ágyú, hét ló fark, öt száz zászló, ugyan annyi dob, temérdek ágyú golyóbis, a' Nagy Vezér nyakárul le vétetett Tsászári, petsétlő gyűrű (mellyet maga ada későbbben által *Eugen Leopoldnak*) *Mustafának* egy drága pallossa, nyoltz lovas kotsija, 's tíz ágyassa. — Továbbá minden sátor, mellyek közül maga a' Sultáné negyven ezer forintra betsültetett, a' hadi kints tár valami három milliomnyi forintal, a' Hadi Cancellaria minden Basák' petséttyével, és végre a' Török tábornak le írása, 's rajzolattjai, mellyeken mindenféle nemzethéli seregeknek különös hely vala téve, és ebből ki lehetett azt is tanulni, hogy *Mustafának* leg alább nyoltzvan ezer katonája vólt. — Ellenben *Eugen'* táborából egyedül ezer két száz gyalog, háromszáz hetvennyoltz lovas sebesített meg, a' megholtak száma pediglen nem többre, mint négyszász hetven három gyalogra, és száz negyven lovasra ment. A' Főbbek közül *Heister*, *Pfefferhofer*, és *Reusz* Vezérek estek sebbe. A' két első hamar ki gyógyúlt, de Gróf *Reusz* Szász Vezér nem sokára *Szegeden*

sebjében meg halálozott. *) — Ezen nagy győzedelemtől írt híradó levelével először is *Vaudemontot* küldé fel Bétsbe *Eugen Leopoldhoz*, a' ki is a' hír vivőt *Gransfeldel* együtt vitézségeknek jutalmául lovasság' Generáljának nevezett. Későbbben a' nyert zászlókkal, és a' zsákmánynak egy részével Gróf *Dietrichstein* botsájtatott *Bétsbe*.

21.

Mustafa látván seregének vesztét, hogy ne talám *Eugen'* kotonái valahogy a' Tiszán által vergődven, magát is el fogják, és a' veszélytől meg mentetett seregének maradvékait is el töröljék, az egész tábori eszközeit, 's készületeit a' Tisza parton hagyván, még a' tsatát követő éjjel a' meg maradott katonáival nyakra főre *Temesvár* felé vette úttját. A' mint ezt más nap reggel *Eugen* a'

*) Ezen nevezetes Vezér tsak ugyan *Szegeden* a' T. P. Franciscanusok Templomában el is temettetett, a' mint azt a' Klastrom Jegyző könyve e'képpen bizonyította: — *In crypta maioris arae*

foglyoktól meg értette, *Klökelsperg* ezredes hat száz Huszárral utánna küldötte, hogy a' mit lehet a' futó ellenségtől ragadjon el, azokból fogdozzon el a' mennyire szert tehet, és Vitézeinek utolsó bosszúját is öntesse a' Török vég seregbe.

22.

Minekutánna Sz. Mihály-Havának 12-kén a' nyért prédát nagygyábúl öszve szedette volna, 13-ban a' nagyobb ágyúknak háromszori ki lövése között adott hálát az Egek Urának, még pediglen a' Sultán' el maradott fényes sátorában, és azon órában, a' mint későbbben meg tudódott, (reggeli 9 órakor) mellyben *Mustafa* nagy ortza pirulással két ezer ötszáz lovassaival *Temesvárra* ért. Az Isteni Szolgálat után nagy vendégséget ada *Eugen* katonáinak, melly késő éjjelig tartott,

Nobilissimus Dnus Generalis, et fidelis Heros Reusz, qui cum Dnis Hungaris strenue pugnans contra Turcas vulneratus globo tormenti pedem amisit, in Conventu mortuus, et sepultus.

estvefelé minden apróbb, 's nagyobb fegyverből adata újra háromszor tüzet, és így végződék a' nagy győzelem' Ünnepe. — 14-ben Hogy ne talám a' temérdek dög testeknek büze nyavalát okozzon seregében, *Zentátúl Szeged, és Kiskanizsa* közé vivé által táborát, a' hová a' Török hidat is felvonatá. Itt azután egynéhány napokig ki nyugtatta a' sok utazás, és tsatázás által el fáradt katonáit. *) — *Mustafa* azonban *Te*

*) A' Török világban szokásban vólt a' szabad nyereségre való vitézkedés, t. i.: mindenütt találkoztak olyan virgantz vérű emberek, a' kik a' Hazánkban lakozó Török ellenséget, a' hol 's a' mi-ben tsak lehetett, pusztították és károsították; — ezek közül való vólt ama nevezetes Rósa Istvány is, a' ki ifjú legény korában, az Attya juhait őrizvén a' Martonosi határ' szélén, az ott lévő forrásnál (melly ő töle azután Rosa forrásának neveztetett) egy korán reggel ottan mosakodó Török vitézt, kinek nyerges paripáját addig féken tartotta, kardját kihuzván agyon vágott; 's dög teste eltemettetését bát-

mesvárott sem gondolván magát bátorságban lenni, minekutánna a' meg szabadult seregének el szélledett maradéka öszve vergődött

tyaira bízván a' Török derék paripájára felkanyarodott, 's így szabad nyereségű Lovaggá lett, és a' Ts. Kir. Armadához állván annak sok hasznos szolgálatakat tett. — Itt vólt ő a' *Szentai* ütközetben is, hét nyíl lövést kapott, mellyek közül négyet, a' mint mondják, únokái ki húztak belőle, de harmat el kellett fűrészelni, 's halálaig testében hordozá. — Egy hegyes tört is szerzett magának ezen alkalmatossággal, melly három élű és 5 $\frac{1}{8}$ lábnyi hoszsú a' markolattyával együtt. Bőr a' hüvellye, és tizen egy vas abrantsotskával vagyon meg erősítve. — A' Hüvely felső vége környékén sárga rézbe illyetén írást nyomtattatott bé: — Ez a' fegyver kié vólt, kié most, kié lesz. Ebé vólt, enyim most, ebé lesz. *Rósa Istvány I. B. M.* vagy hazám szabadsága, vagy halál 1704. Eb kéri, eb adja Cordéba. —

Ezen fegyvert örök emlékezet okáért, a' *Szentai* ütközetnek egy Regális árkusra készült Rajzolattyával együtt

vólna, először is *Nándor Fehérvárba*, azután pedig *Konstantzinápolyba* futa majd meg dühödvén; most a' földhöz veri magát, szakállát tépi, szaggattya, 's sárba keveri; majd meg kezeit öszve kútsolván szemeit az egek felé fordította, és könyeinek záporát eresztvén, magát vádolja, t. i. bizonyos jelét adja gyengeségének, a' ki valamint az előtt győzedelmeiben módot nem tudta tartani, hanem fel fuvalkodva mindeneket megvete, úgy mostan gyáva aszszony módra majd tsak nem kétségbe esve viselé magát. — Ezen tsapás, és *Eugennek* további szerentsés elő-

Vedres István Úr a' Ns. Magyar Nemzeti Museumba el küldötte.

Fent említett *Rósa Istványnak* sok nevezetes és hív szolgálattya jutalmául, Ő Felsége akkoriban Uralkodó Első *Leopold* Tsászár és Magyar Ország Királya az ő Szeged Városában lévő házát, minden ahhoz tartozandókkal, és benne Lakókkal együtt az akkori időben igen súllyos katonái terhektől és adózasoktól fel szabadította és *Salva Quarta* diava tette *Bétsben* 29-dik Octob. 1699

menetelei arra vitték *Mustafát*, hogy most már igazán ohajtáná a' békességet, és a' közbe vetés végett Angliát, és Hollandiát megkérné. — Először is *Konstantzinapolyban* kezdenék a' békességről alkudozni, míg végre *Karloviczban* *) (1699-ben Boldog Aszszony-Havának 26-án) meg köttetnék, melly szerint Temesvári Bánátot kivéven, egész Magyar, és Erdély Országból ki tiltódtak a' Törökök. Magyar Ország' határa lett: Száva, Tisza, és Maros. — A' Velentzei szabad Társaság Morea fél szigettyét némely Dalmatiai Várok, Szigetek, Cattarói Birtokokkal megtartotta — Lengyel Ország pediglen Assoviai birtokában meg maradt.

esztendőben költ kegyelmes Levele értelme szerint.

*) *Karlovicz* a' Pétervári katona kerületben Toth Országban (Slavoniában) a' Duna mellett, egy része dombon, más része pedig völgyben fekszik, széke a' nem egyesült Görög Érseknek, környékében híres veres bor terem. *Ferenczy Geographiája*.

És ezek valának a' *Zentai* tsatának gyümöltsei, ezek a' fojadéki azon nevezetes győzedelemnek. Ez által a' tizenöt esztendeig folyvást tartó vér ontásnak, melly egész Magyar Országot nyomorgatá, vége szakada — ez által egész Magyar, Erdély, Tóth, és Horváth Ország, ha a' Temesi Bánátot ki vesszük, a' Török járom alúl örökre ki szabadulla — ez által a' Kereszténység sok nyomorúságoktól meg pihene — ez által *Béts*, és az egész Német Birodalom a' Török' félelmétül, sött az utolsó veszélytül meg menekedék. Meg esmérék ezt *Béts* Városának hálaadatos Polgári is: mert, hogy a' többit ne említsem, midőn *Eugen* a' dolog szerentsés végezete után *Bétsbe* méne, és ott a' Hadi Tanástúl azért, hogy a' fellyebb említett Tsászári levelet, melly éppen az ütközet előtt adattott kezébe, fel nyitni el mulatá, és ez által azon parantsolatot, melly néki minden ütközetbe való ereszkedést keményen meg tiltott, által hága, azért mondám maga eleibe idéztetett, és a' meg érdemlett, de elegendőképpen meg nem adathatandó jutalom

helyett minden fegyverétől, 's hatalmától meg fosztva, őrizet alá tétettetett volna, a' *Bétsi* lakosok az egész Várost *Eugen*' tiszteletére ki világosíták, külömbféle ditső oszlopokat emelének, azokat magasztaló felírásokkal önnön magok szabadulásokat a' Zentai ütközet által meg vallák, a' többi között egy oszlopra ezen szavakat írván:

VIENNA AD ZENTAM SERVATA M. DC. LXXXXVII. az az: Zentánál meg szabadított Béts Városa 1697. Végre leg főbb Polgári Tiszviselőiket követül küldvén *Eugenhez*, néki hálaadó köszöneteket jelenték, és örök emlékezet' okáért az ő *Bétsben* lévő Palotáját minden tehertől, és fizetéstől mentnek lenni jelenték — De meg esmérte ezen Zentai győzedelem' nagyságát, és az által nyert *Eugennek* érdemét maga *Leopold is*, midőn azon kardot, mellyet *Eugen* maga irigyeinek tsendes szívvél, és hideg vérrel által ada mondván: „Ime itt vagyon meg most is az ellenség vérétől gőzölgő kardom: mivel ti azt a' Tsászár nevében kíványátok, tellyes megelégedéssel leszek, ha azt soha sem adjátok is vissza, de úgy, ha azzal Ő Felsége szol-

gálattyára többé nem élhetek “ midőn úgy mondtam azon kardot ellenségeinek szégyenére nagy pompával, és ezen szavakkal adná vissza néki: „ Mentsenek meg az Egek; hogy én azzal a' Vitézzel, a' ki által nékem olly sok kegyelmet nyújtának, úgy bánnyak, mint egy gonosz tévővel! Hogy lehetne az a' büntetésre érdemes, a' kivel az Isten mint eszközzel élt a' maga Fia' ellenségeinek meg büntetésére. “ és ezeket mondván újra Magyar Országi Hadiseregének Fő Vezérévé tette, a' hadi tanátsban lévő szerentséje után agyarkodó ellenségeinek irigysége alúl fel szabadította, és tellyes hatalommal felruházta.

24.

Magyarok! buzduljatok mint annyiszor hálaadatosságra az Egek Urához, valahányszor Zenta nevét haljátok, a' hol vitéz bajnokok által őseiteket, és az által beneteket is az utolsó veszélytül meg szabadított. — Ti pediglen Zentaiak! kik ezen névvel méltán ditsekedhettek, emeljetek oszlopot sziveitekben ezen nagy, 's nevezetes történetnek, és öntsétek azt által még a' késő maradékaitok.

— o —

ba is — Üljétek meg esztendőnként Sz. Mihály Havának 11-két azon 1697-kének emlékezetére — mutogassátok meg mindennek, a' ki tsak hozzátok jövend, azon ditső győzelem' helyét, hogy az is illendő buzgó háladatosságra gerjesztessék a' Mindenhatóhoz — Várostopok neve e' történet' emlékezete által fenn marad örökre, még tsak egy írást olvasni tudó fog lenni a' világon: mert nintsen az a' pallérozottabb nyelv Európában, melyen e' dologról bővebben, vagy rövidebben emlékező számos könyvek nem taláztatnának. Ha ezen munkátskámmal Várostopok', 's az által a' Ti ditsősségtekre valamit tettem, örvendek; ha pedig kívánságtoknak talám elegendőképpen meg nem feleltem, reménylem, leg alább igyekezetemet jó néven fogjátok venni.

*A' Források, és segítségek, mellyekből a'
Zentai Üthözet le trása vétetett.*

Ferrarii Guidonis de Rebus gestis Eugenii Principis Sabaudi Bello Pannonico Libri III. Editio quinta Augustae Vindelicorum 1766. 8-tavo.

Eugenii Heldenthaten. I. Theil Frankfurt, und Leipzig 1709. 8-vo.

Histoire Militaire du Prince Eugene de Savoye A La Haye 1729 par Mrr. Dumont Baron de Carelsron.

Acta Eugenii Principis. Viennae. 1735 Fol.

Wagner Historia Leopoldi M. Augustae Vindelicorum 1731. P. II. 4. Maj.

Schmidt. Imperatores Ottomanici. Tom. II. Tyrnaviae 1761. Fol.

Bornschein. Oesterreichischer Cornelius Nepos. Vien. 1812. 8-vo.

Koch. Gemählde der revolutionen in Europa II. B. Berlin 1811. 8 vo.

Reisser. Darstellung der allgemeinen Geschichte VI. B. I. Abth. Vien 1810. 8-vo.

Schütz. Allgemeine Weltgeschichte. VII. B. Vien 1811. 8.

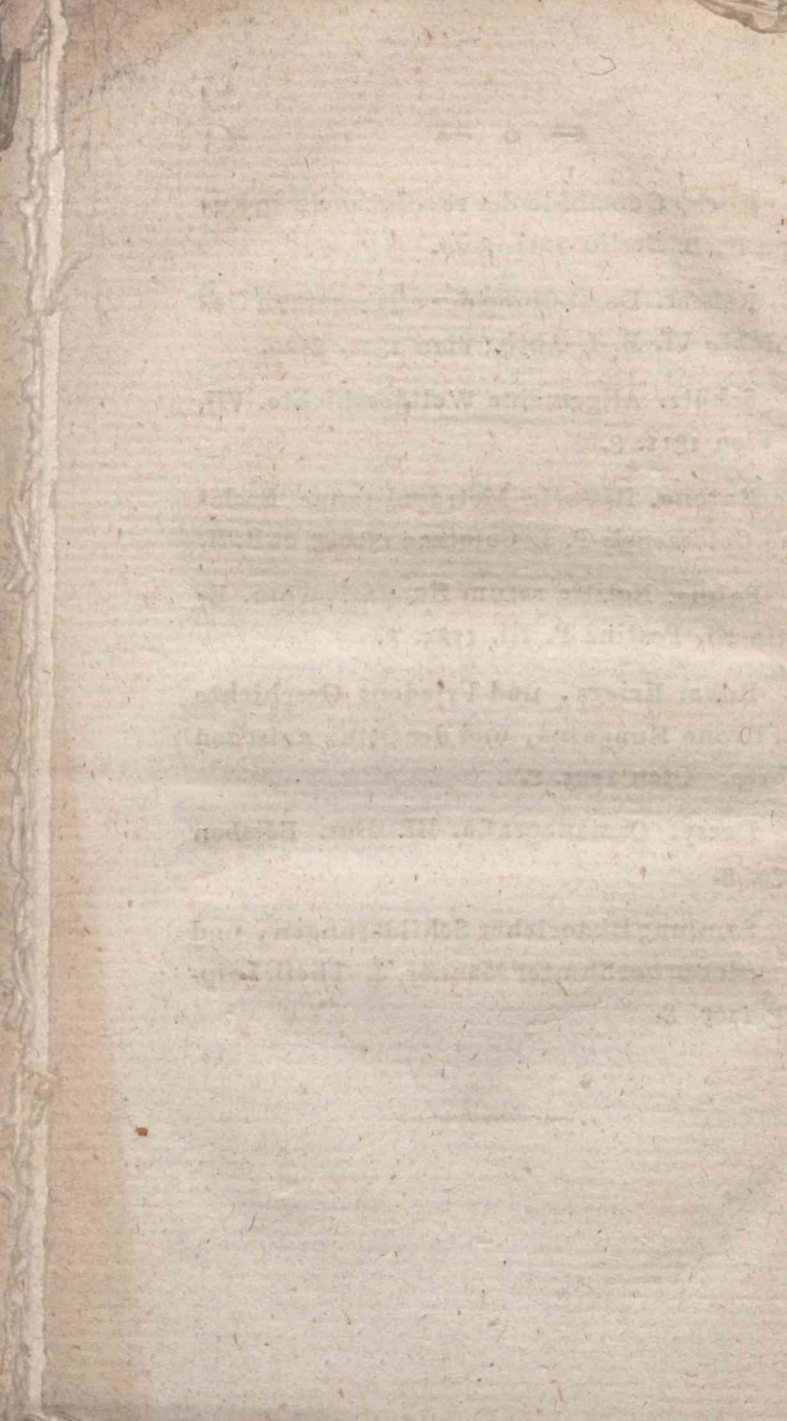
Katona. Historia Metropolitanae Ecclesiae Coloczensis P. I. Coloczae 1800. 8. et P. II.

Palma. Notitia rerum Hungaricarum. Editio III. Pestini P. III. 1785. 8.

Róka. Kriegs, und Friedens Geschichte der Krone Hungarns, und der Ottomanischen Pforte. Ofen 1785. 8.

Decsy. Osmanografia. III. Dar. Bétsben 1789. 8.

Samlung Historischer Schilderungen, und Anecdoten berühmter Männer. I. Theil. Leipzig 1769. 8.

NYOMTATTATOTT
Z E N T A
V Á R O S
költségen.